

АДАМ ЗАГАЈЕВСКИ

ИНТЕРЕСУЈЕ МЕ ПЕСМА КОЈУ ЈОШ УВЕК НИСАМ НАПИСАО

Разговор водила Свeйлана Гуџкина

Светлана Гуткина: *Амерички ђесник Едвард Хирш је рекао да су Ваце ђесме налик на молиџве...*

Адам Загајевски: Сматрам да неке моје песме могу да изазивају такве асоцијације, уосталом, немам ништа против тога. Међутим, узимајући ствар реалистички, то није мој модус. Моје песме су донекле филозофске природе, а неке су и лирске. Веома волим Едварда Хирша, велики смо пријатељи, међутим, у овом случају не слажем се с њим.

Може ли ђоезија да наликује на молиџву?

Веома може. Има доста песама, од којих су неке веома лепе, имају у себи нешто од молитве. Импулс писања песме је донекле сродан с импулсом молитве, а и због тога што већина песника живи с уверењем, да постоји неко или нешто што им донекле диктира песме. Писање поезије за многе песнике садржи нешто религијско – то је нека инстанца која је изнад човека, која нам помаже у писању. Међутим, то се научно не може доказати.

Написаоли сте да је „ђоезија ђоџраја за сјајем”. Да ли је ђоезија и ђоџраја за Богом?

То тако не бих рекао. Метафора сјаја може се тако разумети, али не бих желео да целокупну поезију сводим на трагање за Богом,

јер се песници баве и веома земаљским стварима. Постоје политичке песме, постоје љубавне песме, када песник трага за вољеном, а не за Богом. Поезија је разнородна. Постоје и нерелигиозни песници и то треба поштовати.

У есејистичкој књизи Благо претеривање цитирали сте једног француског песника, који Вам је рекао да Французи знају да Бога нема и да због тога пишу о нечем другом.

Француски песници су у томе изузетак, мада и у Француској има религиозних песника, међутим, не пратим их.

Чиме се пољска поезија одликује?

Мислим да се истиче великим интересовањем за људску заједницу, тј. за политичке проблеме. Садашње облике пољске поезије настало је непосредно после Другог светског рата. Аутори те редифиниције били су Милош и Ружевић, којима се касније прикључио Херберт. Пољска поезија је веома изразито кренула у правцу фасцинације људском заједницом. Међутим, не на новинарски, публицистички, већ на сублимиран, метафоричан начин. Сматрам да се тиме разликовала од многих националних поезија, које су остале верне класичном моделу, на основу кога поезија не говори обавезно о историјским, грађанским стварима, које не избегава ни пољска поезија.

Каква је будућност поезије?

Чини ми се да спадам у последњу генерацију песника која се држи визије поезије, коју су предложили Милош, Ружевић и Херберт. Људи млађи од нас, генерација „бележнице”, напустила је то, дошло је до „реприватизације” поезије, песници пишу само о својим стварима, искуствима, не занима их шта мисли друштво. Можда ће наступити реакција на то, можда ће се то вратити, јер у поезији не постоји развој само у једном правцу, можда ће се они који данас имају 20 година, о којима мало знамо, вратити струји заједништва.

Да ли ирајиније савремену поезију?

Нисам попут Милоша, који је говорио да је пољска поезија домаћинство. Имам пријатеље и познанике међу млађим песницима, који ми шаљу своје песме. Имам изванредан контакт са њима,

али то су појединци. Често они нису објавили збирку, не постоје конкретно. Међу њима најближи ми је Томаш Ружицки¹, чије песме веома волим. Он се у потпуности не идентификује с моделом о коме сам говорио.

Због чега је у пољској поезији најраспрострањенији слободан стих?

Има песника који покушавају да се врате класичним формама. Пољски језик је олако одбацио силабички стих. По свој прилици, због тога што има незгодно својство, да су у њему сви акценти на претпоследњем слогу, што онемогућује акустичност стиха. Руски има променљив акценат, такође, енглески, само француски има акценат на последњем слогу, мада то није проблем: Свако би желео да има поезију као Французи! Јер не значи да су Бодлер или Аполинер слаби песници. Друго, постоје различити модели слободног стиха. Трудим се – мада ми увек не полази за руком – да сваки буде богат, да садржи у себи отменост. Рима ме нервира, она је као у цркви кад звонце означава да треба да клекнемо. Риме не волим, јер су оне недавни проналазак. Пронађене су тек у средњем веку: у грчкој, у латинској поезији, у библијским псалмима нема риме, нити се броје слогови. Покушавам у слободном стиху да постигнем формално богатство помоћу слика и метафора. Не волим сиромашан слободан стих, у коме је довољно записивати реченице у ступцима и то називати песмом. То је премало. Мора постојати одређена инвенција која се односи на сликовно представљање, на метафору. Песма без метафоре није ми занимљива. Душа поезије није ни ритам, ни дужина стиха већ само метафора. Ради се о језику, који садржи одређено богатство, непознато новинарском чланку или прози.

Како дефинишете поезију?

Веома волим стару дефиницију коју је формулисао један италијански језуита на прелому XVII и XVIII века, који је био песник филозоф: „Поезија је сан сањан у присуству разума.” То ми се веома допада, односно два елемента: нешто дивље, повезано с маштом и сном, које ипак срећује разум. Врста дијалога с маштом.

¹ Томаш Ружицки (1970), пољски песник, романиста, професор француске књижевности у Ополу, избор из његове поезије насловљен са *Анима а постоји* објављен је у КОВ-у 2013. године у преводу Бисерке Рајчић на српском. (Прим. прев.)

*Шта мислите о својим раним њесмама, оним из времена Новог таласа?*²

Сматрам да су моје позније песме занимљивије и богатије, премда имам читаоце који сматрају обрнуто. Моје ране песме су без метафора, непосредан су говор, то ми се данас не допада, иако су настајале у одређеној атмосфери и представљале израз одређене генерације, тада су биле потребне. Дуго се о мени говорило: „Он је коаутор *Неприказаној свети*“³, а то је било пре педесет година.

Да ли знате своје њесме најамеи?

Не знам, мада жалим због тога. Постоји на ту тему анегдота. Недавно је умро амерички песник В. С. Мервин⁴, који је пријатељвао с Хербертом, док је овај боравио у Калифорнији 60-их година. Испричао је следећу анегдоту: Једном је срео Херберта веома нерасположеног. Рекао му је: „Збишеку, шта ти се догодило?“ Херберт је рекао: „Написао сам неколико нових песама, био сам задовољан њима, али сам их заборавио у таксију.“ Мервин га је упитао: „Зар их ниси научио напамет?“ Херберт му је одговорио: „Само руски песници уче своје песме напамет.“ У Русији је до дана данашњег то уобичајено. Бродски је причајући о себи каткад грешио, међутим, рецитовао је своју поезију непогрешиво напамет.

Можда су риме ииак њомаиале?

Риме свакако помажу. Постоји теорија да су монаси у средњем веку увели риме као мнемотехнички механизам, да би себи олакшавали памћење религиозних стихова. А желели су и да их људи знају напамет.

Својевремено сиие рекли да 1968. године нисиие мислили само о њолииици већ да сиие били млади и срећни...

Млади људи не знају да су млади. Били смо срећни, јер смо осећали да чинимо нешто корисно – тадашња поезија допирала је до људи мимо проблема с цензуром или милицијом. Једном сам

² Нови талас, група песника рођених 40-их година, којој је припадао и Загајевски. (Прим. прев.)

³ *Неприказани свети* је есејистичка књига, коју су написали Јулијан Корнхаузер и Адам Загајевски, представници Новог таласа, који су критиковали писце старије генерације због „неприказивања света“ у коме живе. (Прим. прев.)

⁴ Вилијам Стенли Мервин (1927–2019), амерички песник, аутор више збирки, преводилац француске поезије. (Прим. прев.)

био у Риму на конференцији посвећеној Бродском, неко је говорио како је период у Лењинграду за њега био ужасан, с обзиром на то да га је полиција пратила, а и послат је у прогонство на далеки север Совјетског Савеза. Ја сам тада рекао да то није истина. Он је био млад, знао је да је генијалан, осећао се радосним због талента који је поседовао. Млади уметници обично почињу од несигурности: Да ли имам нешто да кажем? Он је рано имао доказ да има таленат, да му се као младом песнику диве. Стога сам рекао да не верујем да је као млад песник био несрећан. Поред милиције, комунизма, на свој начин, био је срећан, с обзиром на то да га је испуњавала енергија талента. То није аутоматска срећа, понекад песницима полази за руком да се изразе у поезији, у уметности, у науци, чак и у фудбалу. Срећа проистиче из тога што су налазили извесну врсту експресије, која наизлази на признање.

Да ли се иста може рећи за дејинство? Написали сте: „Дајте ми моје дејинство” и „сада бих сигурно знао, како да будем дејте”.

Тачно је, сигурно је да дете не зна да је дете. Ја нисам био несрећно дете. Многи људи маштају о повратку у детињство, што је, као што знамо, немогуће. Међутим, постоје тренуци када истински проживљавамо детињство, када се оно већ завршило. Док смо деца, та врста доживљаја света је јединствена, јер не знамо за другачији. Тек када постанемо одрасли људи, спознајемо другу врсту живота у свету, прозаичнију, боље оријентишући се у њеном истрајавању. Тада изненада схватамо да је детињство представљало велико благо.

Да ли сањате о повратку у дејинство?

Не, то је реторска фигура. Чини ми се да су у мени преостала извесна сећања из детињства и да детињство за мене није бесповратно изгубљено.

Појрилично сте писали о дејинству...

Јесам.

Постоји мишљење да су основне теме поезије љубав и смрт. У Ваших писмама доста је љубави, а још више смрти...

Нисам то бројао. Написао сам доста елегича о људима који су отишли. То је посебна врста приступа смрти. Наравно, свако ко

пише елeгије не заборавља да ће и он некада отићи, јер суштина елeгије је гест против смрти – да бисмо неког, о коме пишемо, на часак васкрсли. Елeгија је својеврсна утеха, ускрснуће, захваљујући чему је двобој са смрћу. Наравно, имам песме у којима мeди-тирам о томе шта ће представљати смрт за мене, али чини ми се да их нема много.

Написали сџе и слeгeћe: „Ви сџе моји учџиљe, мрџви...”

То делимично проистиче из констелације, да када идемо у музеј или на концерт, углавном, обраћају нам се мртви: велики композитори, који већ више стотина година нису живи, или велики сликари. Ти мртви учествују у нашем животу, али то није свeчано прослављање смрти, већ напротив – они нам дају живот. Неко често слуша Баха и Бах му даје снагу. То је чудно! Човек, који није жив више стотина година, успева да даје неком снагу, зар не?

Тиме сџе се бавили у књизи Два града. Приџом асоџирали сџе сликарсџиво с умeјноџићу џрајно настџањених људи, музику са умeјноџићу бескућника, а џоезију с емџранџима. Да ли се осећатиe емџранџом?

Више се не осећам емигрантом. Рекао бих да се сада не осећам ни бескућником, јер је Краков сада мој град. Трајно настањени људи су они који не напуштају место у коме су се родили, који познају тај град или градић тако добро, да им каткад постају досадни. За мене је Краков нов град: дошао сам у њега за време студија, када сам имао 18 година и веома сам заволео тај град. Имам пријатеље који су ту рођени и говоре: „Сећаш се, овде је била радњица...?”, међутим, ја то не знам. Постоји епоха Кракова коју не познајем. Дошао сам у њега, такорећи, као одрастао човек и не спадам у секту становника Кракова, који о њему све знају.

Без обзира на џо, дуџо сџе одсусџивовали из Кракова...

Тачно, али то је било повезано с комунизмом и с љубављу, то није било напуштање због тога што ми је Краков досадио. Постоји појам „године путешствија”, велики број уметника има у свом животу такве године. Још у средњем веку уметници су путовали по Европи – у Италију, у Рим, у Фиренцу. Постојале су и моје године путешствија, мада су се поприлично отегле, иако нису испале из класичне схеме.

Мојло би се рећи да је Вац живио̄ зајочео од њӯиовања.

Као одојче, на путовање сам кренуо без властите воље.

Мојив селигби иџра важну улоу и у Вацој њоезији.

Свакако, али не од почетка. Тај мотив појавио се када сам имао тридесет и неколико година. То сам учовао на примеру генерације мојих родитеља, тетака, на основу њихове туге, јер они су изгубили Лавов, ја га нисам познавао, знао сам да сам нешто изгубио, али дуго нисам знао шта. Тетка Ања, коју помињем у *Блаом ѡреџеривању* била је најтужнија од свих њих, мада је професионално била мање активна. Мој отац је професионално био активан, када је отишао у пензију и њега је обузело осећање туге. Не само моји родитељи већ људи уопште нису желели да путују у Лавов, желели су да имају чисту представу о оном што су памтили од прерата. Стога никада нису тамо отпутовали. Из разговора с познаницима видим да је то било правило. Та генерација није желела да се враћа. До краја су осећали да су изгубили метрополу: Послератне Гљивице су за њих биле провинцијски град.

И Ви њицеџе да су Гљивице „никакав ѡрад”, „ружан ѡрад”, „неми ѡрад”, зар у њим Гљивицама није било ничеџ доброџ?

То је мало претерано. Повремено одлазим у Гљивице. Моји познаници ми каткад то замерају. Јер ја имам две оптике. Властиту оптику – Гљивице су ми се допадале, јер је дуго то био једини град на свету који сам познавао. Захваљујући породици, имао сам оптику да је то лошији град. Град је био Лавов, а Гљивице су биле, такорећи, ништа.

Колико чеџо њуџујеџе у Лавов?

Отприлике сваке друге, треће године.

Да ли њо значи да је лавовска митологија све време ѡрисуџна, а да гљивичка митологија уоџиџе не ѡосџоји?

Како се узме. Својевремено сам прегледао своје песме о Гљивицама и открио да је више песама о Гљивицама него о Лавову! Јер моје реално детињство биле су Гљивице. Прва открића, значајни доживљаји биле су Гљивице. Лавов се појавио касније, као изгубљена отацбина.

Године 2003, њосле нешто више од двадесет година, вратио се у Краков. Да ли се много променио?

Више сам видео континуитет него промене. Краков сам памтио по железничкој прузи, када сам дошао на студије, првих месеци, када сам имао 18 година, што је била врста детињства. Свако откривање нечег изнова представља врсту детињства. Тада сам много шетао, откривао разне квартове, био сам тиме одушевљен. Краковски познаници су ми говорили: „У време комунизма то је био сиви град.” А ја сам видео нешто лепо, осећао сам потенцијал Кракова. Веома сам осетљив на присуство историје, волим градове у којима када идеш улицама, осећаш да се у њима много шта догађало, каткад страшне ствари, међутим, важно је да у њима постоји историјска димензија. Такође, није било тако да сам се једноставно вратио у Краков. После избора 1989. године могао сам да долазим у Пољску, тако да није постојао само један повратак. Доживљаји повратка били су подељени на етапе. Чим је комунизам пао, одмах сам пожелео да се вратим.

Пишете поезију и есеје. Да ли постоје теме на које је лакше написати есеј него песму?

Ништа није „лакше”. Каткад размишљам о тој разлици, чини ми се да у писању песама има више непознаница. Есеј се пише о нечем што се познаје. Песме се пишу о томе што се не зна, стога је то скок у непознато. Без обзира на то, есеј садржи више ерудиције.

Да ли то значи да песма садржи више емоција, а есеј више разума?

Донекле је то тако, међутим, и у поезији садржано је мишљење. Мени је поезија значајнија, ако би ми неко наложио да бирам, изабрао бих поезију. Есеје често пишем онда када ми не полази за руком писање поезије, мада волим да је пишем. Не патим ни пишући есеје.

Да ли постоје ствари које пишете поезију?

У начелу, то је прва половина дана, никада увече. За рад ми највише одговара подне, зенит дана.

Да ли пишете свакодневно?

Не пишем. На пример, сада не пишем. Одавно преко лета имам паузу. Јер тада је свет најлепши и дрвеће је бујније, стога ми одговара пауза.

То је занимљиво, јер се лепо често јавља у Вацпој поезији.

Без обзира на култ лета, оно не погодује мом раду. Каткад говорим себи да не живим само да бих радио. За мене је лето тренутак дивљења свету. Тада желим да што више сагледавам ствари.

Доста ницисте о ницицама, гроздовима, ластама, косовима...

И о жежићима. Нисам специјалиста за птице, али их веома волим. На пример, недавно је у издавачкој кући „А5” објављена песничка збирка Ханса Магнуса Енцесбергера, у преводу Ришарда Крињицког. У њој сам пронашао Енцесбергерову песму о жежићима, значи, и он их воли. Мислим да би се нашло више песника који посматрају птице, а и они који воле мачке, које убијају птице.

Да ли ви волисте мачке?

Обожавам их.

Како ситојисте с иолиником?

Сећам се као кроз маглу да сам био малчице индоктриниран. Имао сам седам година, ишао сам у први разред, умро је Стаљин, плакао сам, јер нисам био свестан да је у питању била радосна вест. Сећам се како су се моји родитељи радовали. Деца су лако бивала индоктринирана, јер Стаљин је увек био насмејан када су у питању била деца и још са цвећем. Па, ипак, то није дуго потрајало.

Да ли се у школи говорило да је то велики губићак?

Наравно да јесте, певале су се комунистичке песме... То је била комунистичка школа, мада не превише страшна. Чини ми се да су се учитељи претварали, да нису искрено волели чудовиште.

Написали сте песму „Када би Русија”. Шта сада мислите о Русији?

Та песма је за мене и даље актуелна. С тим што постоје две Русије: Русија Ахматове и... И у XIX веку је тако било: Русија

Пушкина и Русија полицајаца и јавног тужиоца Победоносцева. Нажалост, постоји земља која има два лица: сјајну културу, књижевност, музику, а на другој страни: ужасан полицијски систем.

Да ли сīе се дружили с Бродским? Можесīе ли нам нешїио рећи о њему?

Веома сам волео Бродског, дивио сам му се. Веома сам волео да разговарам са њим, а знам да је и он мене волео, били смо блиски пријатељи. То пријатељство било је једна од лепших ствари које су ми се у животу догодиле.

Какав је Бродски био као личносїи?

Био је двојак, али на другачији начин, не као Русија. С једне стране, био је познат по извесној ароганцији, али је био и невероватно интелигентан, добро је знао какав је. Када је сретао неког новог, муњевито је процењивао да ли је то неко кога може да воли или не. Муњевито је оцењивао нечију интелигенцију и да ли тај чита поезију. За њега је поезија била централна тачка. Ако би видео да је то тако, да је неко из „његовог клуба”, онда је све било добро, међутим, бивао је и непријатан према људима, које је оцењивао као филистре. Био је апсолутни шовиниста уметности, закључно с поезијом, која је за њега представљала средиште живота. Причао ми је да је био до те мере арогантан, да је у друштву исправљао Американцима њихов енглески. Био је до те мере моћан, да се они нису усуђивали да кажу: „Дозефе, ми ипак знамо боље од тебе енглески.” Сјајно је говорио енглески, мада је повремено користио идиоме, који више нису били актуелни. У сваком језику постоје идиоме, који су постојали двадесетак година, а касније су се нашли у речнику. Бродски је читао речнике и повремено преузимао идиоме из њих. Међутим, ако је неког прихватио, био је веома добар, нежан пријатељ, који о њему брине, распитује се о томе како се дотични осећа, да ли је болестан.

Да ли ѡамїиїиїе неку забавну сїїуацију у вези с њим?

Морао бих на часак да се замислим. Сећам се нимало забавне ситуације, када смо обојица ноћили у кући нашег пријатеља у Кембриџу. Он је имао своју собу, а ја своју. Он је те ноћи имао некакве срчане тегобе и рано је легао, како није могао да заспи, разговарали смо. Видео сам да се боји да ће једног дана умрети од срца. Никада га, ни пре ни касније, нисам видео у таквом стању.

Видео сам човека који се боји. Човека који има бомбу у срцу. Никада се од тога није излечио. Деловао је необично са тим егзистенцијаним страхом, јер је у друштву, углавном, био сјајан, волео да прича вицеве, да се смеје.

Бродски је веома волео Америку, а Ви?

Бродски је одлучио да се никада не врати у Русију. Сјајно је говорио енглески, имао је веома активан однос према језику. За мене је Америка била сезонска. Није ми падало на памет да се у њој населим. Бродски се у Америци сјајно осећао, доживео је огроман успех, брзо се уклопио у елиту. Пријатељевао је са Сузан Зонтаг. Чини ми се да су били и у љубавној вези. И ја сам био примљен у поменути елиту. Разлика је била у томе што сам у Америци проводио један семестар годишње. Сваке године долазио сам поново. Бродски је имао пасош, формално је био Американац. Никада није посетио Русију, иако је био позиван.

Томац Венцлова је говорио како му у Америци недостијају архитектуре и стари градови. Да ли недостијају и Вама?

И мени недостају. Више година предавао сам у Хјустону у Тексасу. Хјустон је сасвим нов град, а ја волим градове који имају центар, као што је трг у Кракову. У Америци тога нема. Има неколико градова који су подигнути према магдебуршком праву. Веома волим Њујорк, који нема центар, мада се Централни парк може сматрати центром. У томе сам сличан Венцлови. Увек тражим средњи век, кога у Америци нема. Највише волим универзитетске библиотеке: огромне, луксузне, у којима сам бираш књиге на полицама.

Не бавиш се превођењем?

Немам за то таленат. Не успевам да се уживим у текст песме и да касније учествујем у процесу њене промене. Жалим због тога. Покушавао сам више пута да се бавим тиме, али ми није полазило за руком.

Да ли читаш преводе својих песама?

Читам, али ретко, јер ме не занима анализа превода. Не могу да натерам себе на веће удубљивање, тако да ми у њима промакне нека грешка. Моје разјашњење своди се на то да ме у поезији

највише интересује песма коју још увек нисам написао, док су написане и превођене песме за мене донекле мртве. Оживљују када их читам на књижевној вечери. Мислим да је то заједничко многим песницима. Велика је жеља написати нову песму, која би била потврда да си жив и да си у форми.

Јули 2019. године

Превела с пољског
Бисерка Рајчић